

Lausunto oikeusministeriölle

Hallituksen esityksestä eduskunnalle vankeuslain muuttamisesta ja siihen liittyviksi laeiksi

Lausunnon antaja:

Vankien vanhemmat ry

Vankien vanhemmat Ry on rikoksesta tuomittujen henkilöiden vanhempien ja isovanhempien etujärjestö, jonka tavoitteena on tukea omaisia sekä edistää vankien rikoksetonta elämäntapaa muun muassa vahvistamalla päihdekuntoutusta ja opiskelumahdollisuuksia rangaistusten täytäntöönpanossa. Yhdistys tarkastelee hallituksen esitystä erityisesti uusintarikollisuuden ehkäisyyn, kuntouttavan täytäntöönpanon sekä vangin ja hänen läheistensä oikeuksien ja hyvinvoinnin näkökulmasta.

1. Yleiset huomiot esityksestä

Vankien vanhemmat ry pitää hallituksen esitystä kokonaisuutena merkittävänä ja osin tarkoituksenmukaisena. Lainsäädännön selkeyttäminen, täytäntöönpanokäytäntöjen yhdenmukaistaminen ja oikeusturvan vahvistaminen tukevat yhdenvertaisuutta ja tasa-arvoa rikosseuraamusjärjestelmässä.

Yhdistys katsoo kuitenkin, että esityksessä ei kaikilta osin ole riittävästi arvioitu vaikutuksia vangin kuntoutumiseen, uusintarikollisuuden ehkäisyyn eikä vangin perheeseen, erityisesti lapsiin. Useat ehdotetut rajoitustoimivaltuudet ovat laajoja, ja niiden yhteisvaikutukset voivat käytännössä muodostua merkittäviksi, ellei soveltamista ohjata perusoikeusmyönteisesti ja systemaattisen seurannan kautta.

2. Vakavat yhteiskunnalliset häiriötilanteet

Esityksen keskeinen sisältö

Esitys antaa Rikosseuraamuslaitokselle valtuudet rajoittaa vankien toimintaa, tapaamisia ja poistumislupia sekä muuttaa tai keskeyttää yhdyskuntaseuraamusten täytäntöönpanoa vakavissa yhteiskunnallisissa häiriötilanteissa.

Järjestön huomiot

Yhdistys pitää myönteisenä, että sääntely pyrkii siirtymään tilapäisistä poikkeusjärjestelyistä ennakoitavampaan lainsäädäntöön ja että rajoitukset sidotaan välttämättömyyteen. Samalla yhdistys korostaa, että ”vakavan yhteiskunnallisen häiriötilanteen” käsite on varsin väljä, mikä voi mahdollistaa pitkittyviä tai toistuvia rajoituksia ilman selkeää enimmäiskestoa.

Yhdistys pitää erittäin tärkeänä, että:

- rajoitusten yhteisvaikutuksia vangin hyvinvointiin, mielenterveyteen ja sosiaalisiin suhteisiin arvioidaan järjestelmällisesti,
- rajoitusten kasautuminen ei johda eristystä muistuttaviin olosuhteisiin,
- korvaavien yhteydenpitokeinojen (puhelut, videotapaamiset) turvaaminen ei jää yksinomaan viranomaisen harkinnan varaan, vaan niitä koskeva velvoite ilmaistaan sääntelyssä selkeämmin.

Lisäksi yhdistys painottaa, että poikkeustilanteita koskevassa sääntelyssä tulisi huomioida nykyistä selvemmin 18-20 -vuotiaiden nuorten erityinen haavoittuvuus, vaikka he eivät ole enää alaikäisiä.

Yhdistys pitää pitkäkestoisia rajoituksia erittäin ongelmallisina, koska ne voivat estää opintojen ja työn aloittamisen, lisätä syrjäytymistä ja vaikeuttaa rikoksista irtautumista. Rajoitusten kestoja ja vaikutuksia tulee arvioida yksilöllisesti, eikä pitkää kuntoutusta vailla olevaa jaksoa pidä päästää muodostumaan.

3. Rikosseuraamuslaitoksen valvontavaltuudet ja yksityiselämän suoja

Esityksen keskeinen sisältö

Esityksessä selkeytetään ja yhdenmukaistetaan Rikosseuraamuslaitoksen valvontatoimivaltuuksia, mukaan lukien viestinnän valvonta.

Järjestön huomiot

Yhdistys toteaa, että viestinnän valvonta (kirjeet, puhelut, muu yhteydenpito) puuttuu vangin yksityiselämän ja ihmissuhteiden ydinalueeseen. Yhteys läheisiin on monelle vangille keskeinen tekijä jaksamisessa, identiteetin säilymisessä ja rikoksettomaan elämään suuntautumisessa.

Yhdistys painottaa, että:

- valvontavaltuuksia tulee käyttää aidosti viimesijaisina,
- niiden käytölle tulee asettaa selvät ja perustellut kriteerit,
- valvonnan käyttöä on seurattava ja raportoitava avoimesti oikeusturvan ja luottamuksen varmistamiseksi.

4. Poistumisluvat

Esityksen keskeinen sisältö

Poistumisluvat uudistetaan turvallisuusperusteita korostaen ja käytäntöjä yhdenmukaistaen.

Järjestön huomiot

Yhdistys korostaa, että poistumisluvat ovat keskeinen osa vangin vapautumiseen valmistautumista ja perhesuhteiden ylläpitämistä. Turvallisuusnäkökohtien painottaminen ei saa johtaa poistumislupien tosiasialliseen kaventumiseen käytännössä.

Yhdistys katsoo, että:

- lain vaikutuksia poistumislupien määrään, kestoon ja alueelliseen yhdenvertaisuuteen tulee seurata huolellisesti,
- Erityisesti lapsiperheiden tapauksissa lupakäytännöillä on ratkaiseva merkitys vangin ja tämän lapsen välisen suhteen ylläpitämiselle, millä on olennainen vaikutus sekä lapsen etuun että uusintarikollisuuden ehkäisyyn.

5. Tehostetun valvonnan osastot, sopimusosastot ja ulkopuolinen laitossijoitus

Esityksen keskeinen sisältö

Esityksessä säädetään tehostetun valvonnan osastoista ja täsmennetään sopimusosastoja koskevaa sääntelyä.

Järjestön huomiot

Yhdistys pitää tehostetun valvonnan osastoja koskevan sääntelyn selkeyttämistä sinänsä myönteisenä. Samalla yhdistys on huolissaan siitä, että osastosijoituksesta voi käytännössä muodostua pitkäaikainen ja raskas rajoitusmuoto ilman selkeää määräaikaisarviointia.

Yhdistys korostaa, että:

- sijoituksen jatkamisen edellytysten ja lopettamisen perusteiden tulee olla vangille selkeitä ja ymmärrettäviä,
- uudelleenarvioinnin on oltava läpinäkyvää ja tosiasiallista,
- vangilla on oltava todellinen mahdollisuus siirtyä takaisin tavanomaisempiin ja kuntoutumista paremmin tukeviin olosuhteisiin.

Sopimusosastojen osalta yhdistys painottaa päihdekuntoutuksen jatkuvuuden ja yhdenvertaisen saatavuuden merkitystä kaikissa tilanteissa, myös poikkeusoloissa. Lisäksi yhdistys katsoo, että ulkopuolista laitossijoittelua tulisi hyödyntää vankien kohdalla silloin, kun se tukee tarkoituksenmukaisella tavalla päihderiippuvuudesta toipumista ja rikoksettomaan elämäntapaan suuntautumista. On tärkeää, että hoitajaksojen pituus on riittävä riippuvuudesta irti pääsemiseksi ja hoitotulosten vakiinnuttamiseksi. Hoidon saatavuuden ja keston rajoittuminen rangaistuksen lyhyiden perusteella heikentää kuntoutuksen vaikuttavuutta ja lisää uusintarikollisuuden riskiä.

6. Alaikäiset vangit ja lastensuojelu

Esityksen keskeinen sisältö

Esityksessä vahvistetaan alaikäisten vankien asemaa ja täsmennetään ulkopuolista laitossijoitusta.

Järjestön huomiot

Yhdistys pitää alaikäisiä koskevia kirjauksia lähtökohtaisesti myönteisinä, mutta korostaa, että niiden toteutuminen edellyttää:

- selkeitä menettelyjä,
- toimivaa vastuunjakoja Rikosseuraamuslaitoksen ja lastensuojeluviranomaisten välillä,
- perheen ja erityisesti vanhempien järjestelmällistä huomioon ottamista, sillä he muodostavat alaikäisen vangin ensisijaisen ja pysyvimmän tukiverkoston.

Erityisesti päihderiippuvuudesta kärsivien nuorten kohdalla yhdistys painottaa, että rajoitustoimien ja sijoitusratkaisujen ensisijaisena tavoitteena tulee olla päihderiippuvuudesta toipumista tukeva kuntoutus, jonka tulee toteutua yhteistyössä nuoren ja hänen perheensä kanssa.

7. Yhteenvedo

Vankien vanhemmat Ry pitää esityksen tavoitteita osin perusteltuina, mutta korostaa, että lainsäädännön ja sen soveltamisen tulee kaikissa tilanteissa turvata vangin ihmisarvo, oikeusturva sekä tosiasiallinen mahdollisuus kuntoutumiseen ja muutokseen. Erityistä huomiota on kiinnitettävä rajoitustoimien välttämättömyyteen, kestoon ja yhteisvaikutuksiin sekä siihen, ettei täytäntöönpano johda pitkiin vailla kuntouttavaa sisältöä oleviin jaksoihin, vaan tukee perusoikeusmyönteisesti uusintarikollisuuden ehkäisyä, perhesuhteiden säilymistä ja vaikuttavaa päihdekuntoutusta.